

GAZETA MATERIALLARIDA TOPONIMLARNING QO'LLANILISHI

Gaipova Yulduz Qo'ziboyevna

Qoraqalpoq davlat universitetining

Jurnalistika (faoliyat turlari bo'yicha)

yo'nalishi 1-bosqich magistranti

yulduzgaipova735@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy jurnalistikaning dinamik va doimiy rivojlanib borayotgan landshaftida toponimlar yoki joy nomlarining strategik qo'llanilishi gazeta materiallari ichida ma'lumotlarni samarali yetkazishning ajralmas qismiga aylandi. Toponimlar geografik joylashuvning lingvistik vakili sifatida yangiliklarni bog'lash, kontekstni ta'minlash va o'quvchilar uchun tarkibni umumiy tushunishni yaxshilash uchun ajoyib qobiliyatga ega. Ushbu maqola gazeta materiallarida toponimlarning ko'p qirrali rolini o'rganadi, ularning ahamiyatini, turli xil qo'llanilishini va ulardan samarali foydalanishni asoslaydigan masalalarni o'rganadi.

Kalit so'zlar: toponimlar, gazeta materiallari, lingvistik soha, bog'lanishlar, tarix, joy nomlari.

Kirish: Toponomiya tilshunoslikka oid atama bo'lib, dunyoning joy nomlarini va ularning tarqalish shakli, kelib chiqishi va ma'nosi asosida yotadigan nazariya va tamoyillarni o'rganadigan bo'limi sifatida ta'riflangan. Bu dialekt o'zgarishi va til o'zgarishi kabi til bilan bog'liq muammolarni, shuningdek, boshqa fanlarga murojaat qilish orqali eng yaxshi tushuniladigan bir qator qo'shimcha lingvistik omillarni o'rganishni talab qiladi. Bu,

asosan, geografik nomlarga qiziqish bilan boshqa turli sohalarda chizilgan yondashuv maydonchasi mavzusi hisoblanadi.

Toponimlar - bu yerning o'ziga xos xususiyatlarini belgilash uchun ishlatiladigan joy nomlari. Ular bizning atrof-muhitimizni tushunishda va odamlar o'rtasidagi ushbu tushunchani yetkazishda muhim tarkibiy qismidir. Ular insoniyat jamiyati va yer o'rtasidagi munosabatlardan dalolat beradi va tilshunoslik, tarix, geografiya, antropologiya, falsafa, psixologiya va sotsiologiya kabi turli xil o'quv fanlarining mavzusi bo'lgan. Toponimlarning ahamiyati tilshunoslikda tan olingan va toponimiyaning kichik sohasi ko'p yillar davomida mavjud bo'lgan.

Toponimlarning gazeta materiallariga ta'sir qilishining asosiy usullaridan biri bu ularning geografik kontekstni ta'minlash qobiliyatidir. Sarlavhalar va maqolalarga shaharlar, mamlakatlar yoki mintaqalar nomlarini kiritish orqali gazetalar ma'lum bir voqea yoki voqea sodir bo'lgan joyni darhol yetkaza oladi. Ushbu geografik o'ziga xoslik o'quvchilarga hikoyada o'zlarini joylashtirishga va xabar qilinayotgan yangiliklarning ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Misol uchun, "Tokioda zilzila sodir bo'ldi" degan sarlavha darhol o'quvchilarga tabiiy ofat joylashgan joy haqida xabar beradi va vaziyatning og'irligini tushunishga imkon beradi.

Bundan tashqari, toponimlar gazeta materiallarining ohangiga va ta'siriga ham ta'sir qilishi mumkin. Joy nomlaridan foydalanish o'quvchilarda joy bilan tanishishlariga qarab ma'lum his-tuyg'ularni yoki uyushmalarni uyg'otishi mumkin. Toponimlarni yangiliklarga kiritish orqali gazetalar o'quvchining idrokini boshqarishi va yanada ta'sirchan hikoya yaratishi mumkin.

Bundan tashqari, toponimlar gazeta materiallarida stenografiya shakli bo'lib xizmat qilishi mumkin, bu esa jurnalistlarga murakkab ma'lumotlarni qisqacha yetkazish imkonini beradi. Taniqli shaharlar yoki diqqatga sazovor joylarga murojaat qilib, jurnalistlar tezda o'quvchilarga uzoq tushuntirishlar bermasdan ma'lumotnomani taqdim etishlari mumkin. Muloqotdagi ushbu samaradorlik jurnalistikaning tezkor dunyosida ayniqsa muhimdir, bu yerda muxbirlar doimo yangiliklarni tez va aniq yetkazish uchun harakat qiladilar.

Gazeta materiallarida toponimlarning ahamiyati: Voqealar va tadbirlar ko'pincha turli xil hujjatlarda qayd etilishi mumkin bo'lgan aniq joy nomlari bilan bog'liq. Hodisa faqat bitta joyda sodir bo'lgan bo'lishi mumkin yoki bu ko'plab joylarda sodir bo'lgan keng tarqalgan yoki takroriy faoliyat bo'lishi mumkin. Toponomiyaning aniq pasayishi, ehtimol, o'sha davr tilshunosligidagi san'at holatini aks ettiruvchi sohaning murakkab va juda ixtisoslashgan tabiati, tadqiqotlarda bajarilishi kerak bo'lgan katta hajmdagi ishlar kabi bir necha omillarga bog'liq bo'lgan. Tarixiy va qiyosiy toponimiyadagi ishlarning katta qismi boshqa mamlakatlardagi ishchilardan ajratilgan alohida mamlakatlar tomonidan amalga oshirildi.

Tadqiqotning ahamiyati uning zamonaviy dunyodagi madaniy, tarixiy va siyosiy jarayonlarni tushunishga o'ziga xos yondashishidadir. Asrning boshidan boshlab ko'plab geograflar siyosiy geografiyaning turli jihatlari bo'yicha tadqiqotlar bilan faol shug'ullanmoqdalar. Chegaralarni o'rganish, raqib davlatlar o'rtasida yer yuzasining bo'linishi, qo'shni davlatlar o'rtasidagi ziddiyat va hamkorlik sohalari, saylovlar geografiyasi, fazoviy ovoz berish shakllarini o'rganish va alohida davlatlar va birliklarning ichki geografiyasi bunday tadqiqotlar mavzusi juda xilma-xil. Hodisaning joylashuvi haqidagi ma'lumotlar uning geografik ta'sirini aniqlash uchun juda muhimdir. Hodisa ma'lum bir joyga har xil yo'llar bilan bog'lanishi mumkin. Ba'zi hodisalar jismoniy yoki moddiy moddaga ega bo'lganligi va uzoq vaqt davomida sodir bo'lganligi sababli bir joyga asoslangan. Yerdan foydalanish, sayohat, savdo, shaharsozlik va shunga o'xshash narsalar kabi inson faoliyati bilan bog'liq geograflar ko'pincha ma'lum bir vaqtda ma'lum bir joyda nima bo'lganini tushuntirishni foydali deb topadilar. Odamlar va ularning yer yuzidagi faoliyati iz qoldiradi va geografning vazifasi bu izlarni o'qish va talqin qilishdir.

Tadqiqot maqsadi

Tadqiqot, shuningdek, turli gazetalarda e'lon qilingan joyda sodir bo'lgan bir xil holat haqidagi bir nechta yangiliklarni taqqoslashni amalga oshiradi. Yangiliklarda joyning nomlanishi o'quvchining nomlangan joyga nisbatan taxmin qilingan aqliy tasviri bilan bog'liqligini tushuntirish mumkin. Xuddi shu ishning ikki xil joyidan olingan yangiliklarni

taqqoslab, ikkita yangilik qanday qilib xabar berayotgan joy haqida turli xil illyustratsiyalar berayotganini ko'rish mumkin. Bu joyda ismning ishlatilishi shunchaki lingvistik rasmiyatchilik emasligini tasvirlaydi. Joy nomi har doim nimanidir ifodalaydi va ma'lum bir tasvirni hosil qiladi. Ushbu taqqoslashda tanqidiy nutqni tahlil qilish usuli qo'llaniladi.

Bundan tashqari, ushbu tahlil ba'zi joylarning nomini o'zgartirish tendentsiyasini aslida nima qo'zg'atayotganini ko'rish uchun foydali bo'lishi kutilmoqda. Bu nom o'zgartirilgan paytdagi ijtimoiy va siyosiy holat bilan bog'liq bo'ladi. Muayyan joy nomini o'zgartirish orqali shaxsni o'zgartirish ijtimoiy siyosiy holatdan kelib chiqadigan ta'sirlardan biri ekanligini ko'rish mumkin. Bu holatni 1920-1970 yillarda Shimoliy Irlandiyada ma'lum bir joy nomining o'zgarishida ko'rish mumkin. Asta-sekin shimolda Irlandiyada ingliz madaniyati ustunlik qildi. Ushbu madaniy bosqin nihoyat Shimoliy Irlandiyadagi joy nomining holatiga ta'sir qiladi.

Tadqiqot bir nechta maqsadlarga ega. Gazeta materiallarida joy nomiga tegishli toponimik tahlilni qo'llash orqali yozuvchi jamiyat, til, shuningdek, ismning o'zi bilan bog'liq turli jihatlarni o'rganishni kutadi. Birinchidan, yozuvchi Buyuk Britaniyadagi Liverpul kabi bir nechta nomga ega bo'lgan joylarning o'ziga xos xususiyatlarini tasvirlashdir. Ushbu tahlilni o'tkazish orqali biron bir joyda nomdan foydalanish joyning mahalliy bilimlarini yoki tarixiy asoslarini qanchalik tavsiflashini ko'rish mumkin. Shunday qilib, ba'zi joylarning nomlanishi va u keltiradigan shaxsiyat o'rtasida bog'liqlik bo'ladi.

Toponimlar, joylarning to'g'ri nomlari gazeta materiallarida hal qiluvchi rol o'ynaydi, o'quvchilarga muhim geografik kontekstni taqdim etadi va yangiliklar maqolalarining ravshanligi va tushunishini oshiradi.

Geografik Kontekst

Eng muhimi, toponimlar yangiliklarning geografik holatini o'rnatadi. Shaharlar, mamlakatlar yoki diqqatga sazovor joylar kabi aniq joylarni aniqlash orqali jurnalistlar

voqealarni taniqli doirada joylashtirishlari mumkin. Ushbu geografik kontekst o'quvchilarga yangiliklarning joylashishini tasavvur qilish va uning atrof-muhit yoki qiziqish doiralari bilan bog'liqligini tushunishga imkon beradi. Misol uchun, tabiiy ofat haqida xabar berishda "Katrina to'foni" kabi toponimi darhol tadbirning joylashuvi va jiddiyligini bildiradi va o'quvchilarga uning ta'siri va potentsial oqibatlarini tushunishga imkon beradi.

Tarixiy va madaniy ahamiyati

Toponimlar ko'pincha tarixiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lib, mintaqaning o'tmishi va buguni holati haqida tushuncha beradi. Tarixiy voqealar yoki madaniy diqqatga sazovor joylarga murojaat qilib, jurnalistlar yangiliklar kontekstini chuqurroq anglashlari mumkin. Masalan, immigratsiya haqidagi yangiliklar maqolasidagi "Ellis oroli" toponimi Qo'shma Shtatlarga tarixiy darvoza tasvirlarini uyg'otadi va hikoyaga tarixiy chuqurlik qatlamini qo'shadi.

Siyosiy va geosiyosiy kontekst

Xalqaro yangiliklarda toponimlar siyosiy va geosiyosiy landshaftni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Ular mojarolar, diplomatik muzokaralar yoki iqtisodiy ittifoqlarning joylashishini ko'rsatishi mumkin. "Yaqin Sharq" yoki "Osiyo-tinch okeani" kabi toponimlardan foydalangan holda, jurnalistlar yangiliklarning kengroq geosiyosiy kontekstini yetkazishlari mumkin, bu esa o'quvchilarga kuch dinamikasi va xalqaro munosabatlarning murakkab o'zaro ta'sirini tushunishga yordam beradi.

Foydalanishdagi qiyinchiliklar

Toponimlar gazeta materiallarida ajralmas bo'lsada, ulardan foydalanish muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Qiyinchiliklardan biri aniqlik va izchillikni ta'minlashdir. Toponimlar imlo, talaffuz va tarjimada farq qilishi mumkin va jurnalistlar chalkashmaslik va ishonchni saqlab qolish uchun to'g'ri va standartlashtirilgan shakldan foydalanishlari juda muhimdir.

Bahsli hududlar yoki bir nechta nomdagi mintaqalar bilan ishlashda yana bir qiyinchilik tug'iladi. Bunday hollarda jurnalistlar siyosiy sezgirlik va tarafkashlik imkoniyatlarini hisobga olgan holda tegishli toponimni diqqat bilan ko'rib chiqishlari kerak. Masalan, Isroil-Falastin mojarosi haqidagi yangiliklar maqolalarida "G'arbiy Sohil" yoki "bosib olingan Falastin hududlari" dan foydalanish hisobotning betarafligi uchun muhim ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Gazeta materiallarida toponimlarni qo'llashning negizida xabar qilinayotgan hodisalar, voqealar va rivoyatlar uchun aniq fazoviy va geografik kontekstni o'rnatishning asosiy zarurati yotadi. Toponimlar muhim belgilar bo'lib xizmat qiladi, o'quvchini global ishlar va mahalliy hodisalarning murakkab tarmog'i orqali boshqaradi. Joy nomlarini strategik ravishda kiritish orqali jurnalistlar voqeani ma'lum bir joyda joylashtira oladilar, bu esa o'quvchilarga vaziyatni va ularning kengroq oqibatlarini yaxshiroq tasavvur qilish va tushunishga imkon beradi.

Gazeta materiallarida toponimlardan oqilona foydalanish hisobotning ishonchliligi va haqiqiylikni oshirishga xizmat qilishi mumkin. Shahar, viloyat yoki mamlakat bo'lsin, aniq joy nomlarining kiritilishi o'ziga xoslik va tafsilotlarga e'tiborni jalb qiladi, bu ziyrak o'quvchilar tomonidan yuqori baholanadi. Geografik aniqlikka bo'lgan bu e'tibor nafaqat yangiliklar manbasining ishonchliligini kuchaytiradi, balki jurnalistik jarayonning mehnatsevarligi va qat'iyligini ham aks ettiradi.

Kontekst va ishonchni o'rnatishdagi rolikdan tashqari, gazeta materiallaridagi toponimlar ham o'quvchini jalb qilish uchun xizmat qilishi mumkin. Joy nomlarining strategik joylashuvi o'quvchining shaxsiy tajribasi va geografik bilimlariga qarab tanishlik, qiziqishi tuyg'usini uyg'otishi mumkin. Masalan, unchalik taniqli bo'lmagan yoki ekzotik joyni eslatib o'tish o'quvchining qiziqishini uyg'otishi mumkin, bu ularni voqeani chuqurroq o'rganishga va dunyo haqidagi o'z tushunchalarini kengaytirishga undaydi.

Bundan tashqari, gazeta materiallarida toponimlarning qo'llanilishi global voqealarning o'zaro bog'liqligini va mahalliy hodisalarning keng qamrovli oqibatlarini ta'kidlashga xizmat qilishi mumkin. Dunyo bo'ylab joy nomlarini muammosiz to'qish

orqali jurnalistlar zamonaviy davrni tavsiflovchi o'zaro bog'liqlikning murakkab tarmog'ini tasvirlay oladilar. Bu, o'z navbatida, xabar qilinayotgan muammolarning global tabiati va dunyoni nozik va har tomonlama tushunish zarurati uchun ko'proq minnatdorchilikni kuchaytirishi mumkin.

Biroq, gazeta materiallarida toponimlarni samarali qo'llash qiyinchiliklardan xoli emas. Jurnalistlar yetarli geografik kontekstni taqdim etish va joy nomlaridan haddan tashqari zich foydalanishdan qochish o'rtasidagi nozik muvozanatni boshqarishi kerak. Bundan tashqari, toponimlarni tanlashga siyosiy sezgirlik turli xil o'quvchilarning lingvistik afzalliklarini qondirish zarurati kabi turli omillar ta'sir qilishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, gazeta materiallarida toponimlarni qo'llash zamonaviy jurnalistikaning ko'p qirrali va muhim jihatini hisoblanadi. Joy nomlarini strategik kiritish orqali jurnalistlar kontekstni o'rnatishga, ishonchni oshirishga, o'quvchilarni jalb qilishga va global voqealarning o'zaro bog'liqligini yoritishga qodir. Media manzarasi rivojlanishda davom etar ekan, toponimlardan mohirona va nozik foydalanish, shubhasiz, yangiliklar va ma'lumotlarni jamoatchilikka samarali yetkazishda hal qiluvchi komponent bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ken Cherc, Patrik Xenks, Don Hindl va Uilyam Geyl. 1991. Leksik tahlilda statistikadan foydalanish. U. Zernik (ed), Lexical Acquisition: Use on-line Resources to Build a Lexicon, Erlbaum, p. 115-164.
2. Uilyam Koen. 1996. Daraxtlar va qoidalarni o'rnatilgan qiymatli xususiyatlar bilan o'rganish. AAAI materiallari 1996, Portlend, Oregon, p. 709-716.
3. Adam Kilgarrieff va Filipp Edmonds. 2002. So'z ma'nosini ajratish tizimlarini baholash bo'yicha maxsus nashrga kirish. Tabiiy til muhandisligi jurnali 8 (4).

4. Huifeng Li, Rohini K. Srihari, Cheng Niu va Vey Li. 2003. Axborot olishda geografik murojaatlarga gibridd yondashuv. HLT-NAACL 2003 Work-shop: Geografik ma'lumotnomalar tahlili, Edmonton, Alberta, Kanada.
5. LDC. 2003. Lingvistik ma'lumotlar konsorsiumi: ingliz Giga so'zi www ldc.upenn.edu/Catalog/CatalogEntry.jsp?catalogId=LDC2003T05
6. Aleksis Mitchell va Stefani Strassel. 2002. ACE (Automatic Content Ex-traction) dasturi uchun korpus ishlab chiqish. Lingvistik ma'lumotlar konsorsiumi www ldc.upenn.edu/Projects/LDC_Institute/ Mitchell/ACE_LDC_06272002.ppt
7. Devid Smit va Gideon Mann. 2003. Bootstrapping toponim klassifikatorlari. HLT-NAACL 2003 Seminar: Geografik ma'lumotnomalar tahlili, p. 45-49, Ed-monton, Alberta, Kanada.
8. Ian Witten va Eibe Frank. 2005. Ma'lumotni qazib olish: Mashinani o'rganishning amaliy vositalari va usullari, 2-nashr. Morgan Kaufmann, San-Fransisko.
9. Olga Uryupina. 2003. Internetdan geografik gazetalarni yarim nazorat ostida o'rganish. HLT-NAACL 2003 seminar: Geografik ma'lumotnomalar tahlili, Edmonton, Alberta, Kanada.